

A KERT-METAFORA BIBLIAI MEGJELENÉSE ÉS ÉRTELMEZÉSE

„Teremtő paradoxon: a művészet úgy teljesíti be a világot, hogy előlről kezdi, úgy tanulja, hogy elfelejti. [...] S csakugyan a teremtés visszavezérlése a paradicsomba, ez a titokzatos antievolúciós folyamat, mely az ómegát mindig a visszaszerzett alfában ragyogtatja fel, képes egyedül üdvözíteni: gyönyörűen példázza, [...] hogy az idő folyama mennyire relatív, ha egyszer valódi értékekről van szó.”

(Pilinszky János)

„Minden a kertből indul, minden a kertbe tér meg”, kertet találunk a kezdetknél és kertet a legvégén, kerteket építünk és kerteket rombolunk, kertről kertesre élünk. Jó itt lenni. A kertben más időt él az ember, ráértünk figyelni: önmagunkra és másokra, a kert az időfelettség szabadságával kecsegtet.

A kert-metaphora a Szentírás egészét átfogja, a teremtés kertjétől kezdve egészen a Getszemáni kertig, illetve még azon is túl – hiszen a Jn 19,41-ben, illetve a Jelenések könyvében is megtalálható –, tehát mind az üdvösségtörténet kezdetén: a teremtésnél, mind a végén: a megváltás fontos eseményénél kertet találunk. Dolgozatomban azokra a kérdésekre keresem a választ, miért van ilyen nagy jelentősége a kertnek, milyen értelmezései lehetnek e metaforának, illetve miért épp egy kertbe helyezi Isten az embert?

Kertnek nevezzük a természet valamely rendezett, elkerített, a környező területekkel kontrasztot, illetve kontraszt-harmóniát képező részét, de így nevezük az egyén egzisztenciájának egy-egy mozzanatát, azokat a társadalmilag-kulturálisan határolt területeket is, amelyek valamiképpen a hasznélvezők esztétikai-erkölcsi kultúrájáról is ítéletet mondanak.

A *kert* szó szinte minden nyelvben etimológiai összefüggésben áll a kerítés-sel. A perzsa eredetű *paradesh* szót *paradiesosz* formában vette át a Szeptuaginta, ami körülkerített ligetet, elsősorban gyümölcsöskertet jelentett. Az *éden* szó eredetileg pusztát jelentett, majd később alakult ki a 'gyönyör, boldogság' jelentése. A boldog állapotot Isten személyes jelenléte szavatolja, ezért szent hely az éden. Érdekes még a szó görög megfelelője a *nemosz*, 'szent liget', amely etimológiailag a *nomosz*, 'törvény' szóhoz kapcsolható.

A kert hétköznapi neve a héberben a *gan*, ami a *gánan*, 'megóvni' igéből ered. Ez a szó önmagában is a Teremtő irgalmára utal, aki a bűnbeesést követően is védett környezetet akar biztosítani az embernek.

A kert-fogalom felé többféleképpen közeledhetünk; beszélhetünk haszonker-
tekről, a kertről mint műalkotásról és értelmezhetjük hermeneutikus megközelí-
tésben is. Ez utóbbin belül a keresztény hagyomány két értelmezést őrzött meg
és fejlesztett tovább: a mariológiai értelmezést (ez elsősorban az Énekek Éneké-
hez kapcsolódik), és az „üdvösség-modell” magyarázatot. Dolgozatomban első-
sorban ez utóbbival szeretnék foglalkozni.

A Szentírás és a hagyomány több üdvösség-modellre hagyományozott ránk.
Ide tartoznak azok a klasszikus nagy modellek, mint a szőlőtő–szőlővessző,
vagy a misztikus test, de találunk kisebb hasonlatokat is, ilyen az út, az ágy, a
szószék vagy a templom. A kert-modell valahogy mégis más: sokkal személye-
sebb, nagyobb hangsúlyt kap az intimitás, a személyes kapcsolatok rendszere és
az üdvösség állapotának sok más eleme is. A kérdés csak az, mennyire alkalmas
arra, hogy a mai ember számára érthetővé tegyen valamit, mennyi esélyünk van
arra, hogy az üdvösségkeresés szellemi-lelki centrumául egy kertet jelöljünk ki?

Aszalós János feltevése szerint a kert különösen alkalmas az üdvösség moz-
zanatainak érzékeltetésére. A teológiai irodalom az üdvösség-modellek halma-
zát három bináris paraméterre feszíti ki. Az üdvösség határánál ez a zártság és
nyitottság, a szubjektumnál az egyén és közösség, az üdvösség elérésének esz-
közénél pedig a hétköznapi, illetve ünnepi cselekedetek. A kert-metaphora a há-
rom poláris feszültség meghaladását egyszerre kínálja fel.

A kert először is egyszerre része és meghosszabbítása az otthonnak, valamint
a más otthonok lakóival való találkozás helyszíne. Másrészt a kertben a belső és
külső világ, az individuális és közösségi értékek átfedik egymást, és a személy
éppen azáltal válik a közösség tagjává, hogy végigmegy a személylé válás útján,
erre pedig a legalkalmasabb hely az embert önmagával szembesítő, másokat is
személyközelbe hozó kertkultúra. Ezenkívül a kertben minden hétköznapi-
naki cselekedet rituálissá válik, már-már az időfelettség szabadságát hordozza.

A kert – mint bevezetőnkben utaltunk rá – a Szentírás szinte minden részé-
ben jelen van, mind az Ószövetség elején, mind az Újszövetség végén megtalál-
ható. A Tórában elsősorban a Teremtés könyve (Mózes első könyve) és a Más-
odik Törvénykönyv (Mózes ötödik könyve) foglalkozik vele, az Ószövetségen
belül pedig még az Énekek Énekében és a Prófétáknál (elsősorban Ézsaiás, Je-
remiás, Ezekiel, Hóseás és Ámós könyvében) van nagy szerepe. De megtalál-
juk Dánielnél, az Ószövetség egyik legkésőbbi könyvének végén is, Zsuzsanna
történetében. Az Újszövetségben a kertek ritkábbak, de hangsúlyosabbak. Meg-
találjuk a Jelenések könyvében (Jel 2,7), valamint az evangéliumokban (Getsze-
máni-kert), sőt János a sírt is ebbe a kertbe „helyezi” (Jn 19,41–42).

Az első kertet elveszítettük, de az Úr nem hagyja magára az embereket, az
Édenen kívül is védelmet, lehetőséget ad, megváltót ígér. Ezután az ember fel-
adata az, hogy ezt az Édent újjáteremtse. Állandó és küzdelmes feladata, hiszen
az újjáteremtést számtalan erő bojkottálja – külső és belső erők egyaránt. Ha a
nép elfordul Istentől, a kertek elpusztulnak, idegenek veszik birtokukba, meg-

szüntetve ezzel azt a „helyet”, azt a lehetőséget, amelyre üdvösségünk végett szükségünk van. A kert nem a mi kertünk, hanem Isten kertje, nekünk pedig újra az Istenévé kell tennünk a magunk kertjét. Az ember harmóniát keres, újra meg akarja teremteni a kertet, de csak úgy leszünk képesek az Egész harmóniájának visszaállítására, ha először környezetünket tartjuk rendben.

A kert a legteljesebb életmetafora: sarjadás és kibomlás, növekedés és pusztulás foglalata. Az élethez, a kerthez pedig elengedhetetlen az élet alapja, a víz. Már a paradicsomot is folyók öntözik, és eső hull rá az égből (5Móz 33,15). A víz pedig leggyakrabban a keresztséggel, megtisztulással kapcsolódik össze; a víz, az éltető forrás nem más, mint Isten igéje, amely életben tartja a szomjazókat. Kertet csak ott lehet telepíteni, ahol víz is van, ahhoz pedig, hogy a kertet újjíteremtsük, szükségünk van Isten igéjére. Az öntözött kert képes arra, hogy gyümölcsöt teremjen (5Móz 11,10, 4Móz 24,5, Jer 31,12, Ézs 58,11, Én 3,15, Hós 6,3).

Gyakori, hogy a kert vagy annak valamely része maga az ember, aki mikrokozmosz a makrokozmoszban (Hós 14,6–9, Ézs 1,29–30, 1Móz 49,22, Én 4,12).

Az összekapcsolás nem véletlen, hiszen az ember mint egzisztencia, mint lezárt egész igazán alkalmas arra, hogy ezt a „kertiséget” hordozza. És nemcsak az ember lelkének van szüksége az öntözésre. Az egész embert kell művelni, mint ahogy Rabbi Akiba is *egészen* jön ki a kertből.

A kert létrehozása és fenntartása küzdelmes folyamat, a vad vegetációból, pusztaságból kell kialakítani, és mindez persze képes újra elvadulni. A kert és a föld szervesen kapcsolódik az ember munkájához – az ember létfeltétele. A Teremtőtől kapott feladatunk ennek a kertnek a művelése, vagyis környezetünk formálása, életcélunk megvalósítása. Az így végzett munka test és lélek terápiaja, a fáradozás során pedig átérezhetőbbé válik, hogy a test a földhöz tartozik, ezt követően pedig még érzékelhetőbbé válik a megpihenés nyugalma. A szerzetesek szolgáltatják a legjobb bizonyítékot arra, hogy kontempláció (szemlélődés/eszmélődés) és „művelés” nem választható el egymástól.

Feladatunk második része az, hogy a létrehozott kertet meg is kell védeni – és itt nem csak a külső erők elleni védelemtől van szó; a kert belülről is bomlasztható. Önzésünk és bírvágyunk az, ami tönkreteszi – és ez már erkölcsi, nem technikai kérdés.

Az Ószövetségben is szinte állandó fordulat a pusztaság – kert szembeállítás (pl. Ézs 51,3, Hós 2,14, Sirmak 2,6). A pusztaság szerepe azonban igen sokrétű: száműzetés, kinyilatkoztatás, lázadás, bálványimádás, istenkísértés helye, a démonok lakhelye. Egyes elbeszélések szerint az Édenkert határa mellett található. A pusztaság nem választható el a pusztítástól. A kertet lerombolják, hagyják elvadulni, és a kertek pusztává válnak, tehát a *pusztaság* és *pusztulás* szorosan összefügg a művelés elhanyagolásával.

A pusztaság veszélyes hely, ezért a Bibliában is mindig csak ideiglenesen tartózkodnak ott, legyen szó negyven esztendőről vagy negyven napról. Emellett

azonban az igazság pillanatának a helye is, mert itt derül csak ki, mennyire állhatatos az ember, mennyire képes diadalmaskodni a rászakadó próbatételeken.

A kerítéseknek nem kell feltétlenül leomlaniuk, hogy átlépjünk rajtuk, a határátlépést gyakran enélkül tesszük meg. A korlátokkal szemben a határ valamilyen természetes képződménynek tűnik, amely tulajdonképpen teljessé is teszi azt a területet, amit határol. A *bent* és a *kint* pedig úgy viszonyul egymáshoz, mint a *kozmosz* és a *káosz*, s bár a kozmoszt a káoszból kerítették el, az azért nem szűnt meg végleg. A határnak két oldala van, és amint az ember tudomást szerez erről, nyugtalanná válik, bekövetkezik a határátlépés pillanata. Azonban korlátaitól és határaitól csak úgy tud megszabadulni, ha újabb terhet vesz magára, a korlátlanak, határtalannak a terhet. Nem szól másról a bibliai teremtéstörténet sem. Itt jól látható az is, hogy a határ legtöbbször valami olyasminek köszönheti a létét, ami maga határtalan és végtelen, de csak éppen a határátlépés pillanatában derül fény arra, hogy az ember szintén e mindent felülmúló megfoghatatlannak köszönheti a létét, nem pedig a határoknak és mértékeknek.

Minden közösség létrejöttének előfeltétele a határok-mértékek kijelölése és tiszteletben tartása. Nem volt ez másképp a zsidóknál sem. Itt válik különösen érdekessé a dolgozat elején említett *nomosz-nemein* összefüggés is. Ahhoz, hogy a kerten belül maradjunk, tiszteletben kell tartani a kert határait: a törvényeket. Ezért hangzik el többször is a felszólítás:

„...Menj le és figyelmeztess a népet, hogy kedve ne kerekedjék átlépni a határt, hogy megnézze az Urat, mert akkor igen sokan elvesznek belőlük.” (2Móz 19, 20)

Mert minden határátlépés riasztó tapasztalat, s bár az ember visszanezhet saját határok közé szorított énjére, már nem térhet vissza ugyanazon emberként, és kérdés az is, vissza lehet-e egyáltalán térni ugyanabba a kertbe. Úgy tűnik, a feladat elég nehéz, az ember mégsem találhat máshol békét és megnyugvást, mint ezekben a kertekben – ezért próbálja meg szüntelenül újjáteremteni azt az elsőt, az eredetit.

Az Úristen „nappali szellőben a kertben járkált”, azon a helyen, amelyet Ő maga teremtett az embernek. Az ember pedig elhagyta azt. Hasonló helyzetet csak a Getszemáni-kertben találunk, ahol Jézus magára hagyva imádkozik. Isten keresi az embert, az ember pedig elrejtőzik. Isten kiált az ember után: „Hol vagy?”, az ember pedig nem kiáltja viszont: „Hol vagy, Istenem?” Pedig Isten nem a kerten kívülről szólt, hanem belül volt a kerten, az ember mellett sétált. Majd eltűnt e kertből, magányának helyszínéről. Az ember pedig magányosságában, félelmében újra elkezdte keresni Őt. De ez már nem az az ember volt, és soha többé nem találhatott rá *arra* a kertre.

Ez a találkozás csak sokkal később ment végbe, és nem másban, mint abban az emberben, akit Jézusnak hívtak, és akinek bensejében teljes tisztaságában ott zengett az isteni szó.

Forrásirodalom

- * * * *Bibliai nevek és fogalmak*. Budapest 1998.
- Haag, Herbert, *Bibliai Lexikon*. Budapest 1989.
- Aszalós János, *A megidézett Éden, Üdvösség kertekről*, In: *Pannonhalmi Szemle* 1995. III/2.
- Babarczy Eszter, *Kertekről. Nappali Ház*, 1991/1–2.
- Heidegger, Martin, „...költőien lakozik az ember...”, Budapest – Szeged 1994.
- Karátson Gábor, *Az Úr Isten hűvös alkonyatkor a kertben*. In: *Pannonhalmi Szemle* 1998. VI/4.
- Kereszty Zoltán, *Gondolatok a bibliai kertekről*. In: *Kertkultúra* 1998. ősz-tél
- Kettering, Emil, *Martin Heidegger gondolkodása a „Humanizmus”-levélben*. In: *Pannonhalmi Szemle* 1998 VI/4.
- Rapaics Rajmund, *Magyar Kertek*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest, é. n.
- Scholem, Gershom, *Messiás eszme a zsidóságban*. In: *A kabbala helye az európai szellemtörténetben*, Válogatott írások I. Budapest 1995.
- Sulyok Elemér, *Paradicsomkert a Bibliában*, In: *Pannonhalmi Szemle* 1995/2.
- Surányi Dezső, *Kerti növények regénye*. Budapest 1985.
- Takács Imre, *A kolostor kertje*, In: *Pannonhalmi Szemle* 1995/2.
- Tatár György, *Idegenek a kertben*. In: *Pompeji és a Titanic*. Budapest 1993.
- Tillmann J. A: „...Ilyen kert és ilyen tó” - *Kertlaboratóri kontempláció*, In: *Pannonhalmi Szemle* 1995/2.
- Varga Balázs, „Megosztom veled az ürességet”, *Derek Jarman: A kert c. filmjéről*, In: *Pannonhalmi Szemle* 1995/2.
- Villányi László, *A kertben*, In: *Pannonhalmi Szemle* 1995/2.
- Vizkelety András, *A kert a középkori irodalomban*, In: *Pannonhalmi Szemle* 1995/2.
- Vogels, Walter, *Az ember a földhöz tartozik*, In: *Pannonhalmi Szemle* 1997/ 3.

MÁTHÉ ZSIGMOND

EMLÉKEZETBŐL
A MEDGYESI TALÁLKOZÓRÓL

A „medgyesi találkozó” szervezésében kétségtelenül forradalmi módszerek érvényesültek. A találkozóra csak azok voltak hivatalosak, akikről a szervezők tudták, hogy valamilyen vonatkozásban elégedetlenek az egyházi élet központi vonalvezetésével. (Az írásos meghívó a találkozás napjának estéjére szólt.) A tanácskozás – amint az összeesküvéseknél olyannyira szokás – az éj leple alatt folyt. A szervezők lázító beszédeket tartottak, amelyekben a hivatalos egyházi vezetők ismert és kevésbé ismert balkezes intézkedéseire, káros tevékenységeire mutattak rá, és hangoztatták, hogy az állapotok tűrhetetlenek. Eljött az idő – mondták –, hogy összefogjunk, félreállítsuk a tehetetleneket, a bizalommal lelkiismeretlenül visszaélőket, és olyanokat állítsunk helyükbe, akiknek szívügye az egyház, nem csupán érvényesülése lehetőség.

A találkozás végén a jelenlevők véd- és dacszövetségi szerződést írtak alá, támogatást ígérve egymásnak, ha a központi vezetőség részéről támadás érne bárkit is azért, hogy részt vett a medgyesi találkozáson.

(Jelezni kívánom, hogy feljegyzések nem állnak rendelkezésemre. Csak emlékezetből írhatok a mozgalomról. Ez pedig nem egészen megbízható forrás, tekintve, hogy a visszaemlékező 78 éves, és amiről emlékezik, mintegy 40 évvel ezelőtt történt.)

A mozgalom szervezői tudomásom szerint ezek voltak: Fikker János kövendi lelkész, Árkosi Tamás sinfalvi lelkész-esperes, dr. Fazakas János ügyvéd-jogtanácsos, Tanka Károly f. ü. gondnok. A mozgalmat a háttérből irányította dr. Kiss Elek teológiai tanár. Úgy emlékszem, hogy az előkészületekről tudott Gál Miklós későbbi főgondnok, és szimpatizált a medgyesiekkel dr. Elekes Domokos is.

Részt vett a medgyesi találkozáson Pataki András várfalvi, Lőrinczi Dénes tordai, Gál Gyula torockószentgyörgyi, Benczédi Domokos mézskői, Pál Tamás dombói, Kelemen Imre oklándi, Kővári Jakab kénosi, Fülöp Zoltán vadadi, Máthé Zsigmond nyárádszentmártoni lelkészek és még mások, mintegy 30–40 lelkész, akikre név szerint nem emlékszem. Azokról, akik a délutáni órákban érkeztek, fényképfelvétel történt. Tudomásom szerint egy ilyen csoportkép Kelemen Imre birtokában van.

Az egyház központi kormányzása iránt a bizalmatlanság már Ferencz József püspöksége utolsó éveiben jelentkezett. Oka az volt, hogy az öreg püspök Kovács Kálmán tanárt választotta püspöki titkárnak. A mozgékony, eleven szellemű titkár hamar magához ragadta az irányítást. Alkalmas is volt erre a szerepre,